

МОРАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА – ІМПЕРАТИВ ЧАСУ

У статті аналізується важлива педагогічна проблема, пов'язана із морально-правовою відповідальністю педагога. Автор обґрунтовує процес актуалізації названого феномена у сучасній педагогічній практиці, доводить, що морально-правова відповідальність педагога реалізується як у перспективному, так і ретроспективному аспектах. Перспективний аспект характеризується високим рівнем усвідомленості особистістю сучасного і майбутнього розвитку нації і людства, цілеспрямованої, вільної діяльності людини. Педагогом навчального закладу вона здійснюється у творчому оволодінні знаннями, самовдосконаленні, самореалізації своїх сил і здібностей.

Дослідження здійснюється на тривимірному взаємозв'язку таких складових: свідомості і самосвідомості, відносин і діяльності. Рівень свідомості і самосвідомості характеризує реальний вияв морально-правової відповідальності педагога, і, навпаки, високий рівень морально-правової відповідальності засвідчує наявність свідомості і самосвідомості педагога. Акцентовується, що морально-правові відносини у педагогічному середовищі будуються за двома основними принципами: субординаційному (вертикальному) і координаційному (горизонтальному). Високий рівень сформованості морально-правової відповідальності – це вірний шлях до вільної, творчої діяльності особистості педагога.

Ключові слова: морально-правова відповідальність, педагог, морально-правова свідомість, морально-правові відносини, морально-правова діяльність.

Васянович Григорій. Нравственно-правовая ответственность педагога – императив времени

В статье анализируется важная педагогическая проблема, которая рассматривается в аспекте нравственно-правовой ответственности педагога. Автор обосновывает процесс актуализации данного феномена в современной педагогической практике, доказывает, что нравственно-правовая ответственность педагога реализуется как в перспективном, так и ретроспективном аспектах. Перспективный аспект характеризуется высоким уровнем осознания личностью современного и будущего развития нации и человечества, целеустремленной, свободной деятельности человека. Педагогом учебного заведения она осуществляется в процессе творческого овладения знаниями, самосовершенствования, самореализации своих сил и способностей.

Исследование реализуется на трёхуровневой взаимосвязи таких составных: сознания и самосознания, отношений и деятельности. Уровень сознания и самосознания характеризует реальное проявление нравственно-правовой ответственности педагога, и, наоборот, высокий уровень нравственно-правовой ответственности свидетельствует о наличии сознания и самосознания педагога. Акцентируется, что нравственно-правовые отношения в педагогической среде строятся в соответствии с двумя основными принципами: субординационным (вертикальным) и координационным (горизонтальным). Высокий уровень нравственно-правовой ответственности – это верный путь к свободной, творческой деятельности педагога.

Ключевые слова: нравственно-правовая ответственность, педагог, нравственно-правовое сознание, нравственно-правовые отношения, нравственно-правовая деятельность.

Постановка проблеми. Динаміка соціально-політичного й культурно-освітнього життя та його надто суперечливий розвиток актуалізують проблему морально-правової відповідальності педагога. Тобто, очевидною є об'єктивна потреба формування цього духовного феномена у студентів вищих закладів освіти, особливо – педагогічних, оскільки саме тут відбувається професійна підготовка майбутніх учителів, вихователів. Суб'єктивний аспект цієї проблеми також чітко вирізняється на тлі згадуваних процесів. Передусім це стосується реальної сформованості чи недостатньої сформованості морально-правової свідомості педагога. Об'єктивне й суб'єктивне є тісно взаємопов'язаними і взаємозумовленими елементами, які мають свій реальний вияв на рівні як

педагогічних відносин, так і педагогічної діяльності. На наше переконання, чим вищий рівень морально-правової відповідальності педагога, тим вищим є рівень якісної освіти, всього виховного процесу і, навпаки, недостатньо сформований її рівень в окремих педагогів суттєво знижує якість навчально-виховного процесу, що, в свою чергу, негативно позначається на духовному зростанні вихованців.

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз сутності і змісту морально-правової відповідальності педагога, виявити можливості її впливу на якість навчання і виховання.

Методологія дослідження окресленої проблеми здатна реалізуватися як на загально-філософському, конкретно-науковому, так і методичному рівнях. Що стосується загально-філософського рівня, то тут доречним вважаємо діалектичний метод, оскільки він дозволяє розглядати проблему в її суперечливому розвитку. Конкретно-науковий рівень дозволяє аналізувати педагогічні явища безпосередньо у педагогічному середовищі, професійній діяльності. Методи забезпечують пізнання сутності і змісту морально-правової відповідальності, а також можливості її впливу на якість навчання і виховання.

Найбільш суттєві останні дослідження окресленої проблеми. Аналіз джерел засвідчує, що питання відповідальності аналізується у працях І. Беха, який обґрунтовує мотиваційно-ціннісну детермінацію вчинку у поступі формування відповідальності педагога; акцентує на виховній траєкторії педагога в духовному розвитку особистості; визначає роль комунікаційних чинників у процесі виховання тощо [2, с. 162–167]. М. Савчин також вивчає психологічний аспект відповідальності (взаємозв'язок свідомості, мислення, буття і відповідальної діяльності особистості; розкриває процесуальні аспекти проблеми мотивації відповідальної поведінки та ін.). Вчений виокремлює інтегральну, вибіркову, прагматичну, статусну та ін. види відповідальності особистості [9, с. 109–112]. Такий підхід значною мірою корелюється із концепцією К. Муздибаєва, який обґрунтував локус контролю особистості, згідно з яким, внутрішній (інтернальний) контроль є головним стосовно зовнішнього (екстернального) у діяльності й відповідальності особистості.

Відповідальна особистість, на думку вченого, відбувається тоді, коли вона шукає і знаходить сенс життя [8, с. 57]. Головним предметом досліджень М. Сметанського була соціальна відповідальність особистості педагога. Вчений доводив, що для успішного формування соціальної відповідальності вчителів мають бути забезпечені такі умови: 1) створення зацікавленості особистості у праці та її результатах; 2) формування суб'єкта відповідальних дій: пізнавальних, вольових та діяльнісних компонентів його відповідальності; 3) наявність гуманно орієнтованого соціального контролю та об'єктивної оцінки дій кожного суб'єкта [11, с. 25]. Н. Басюк та М. Левківський зосереджують увагу на питаннях виховання почуття відповідальності в молодших учнів [1]. Ґрунтовне дослідження стосовно моральної відповідальності вченого здійснив О. Сичивиця. Вчений виділив такі головні функції моральної відповідальності особистості: а) критеріально-оцінну; б) регулятивну; в) охоронну; г) виховну; д) екзистенційну [10]. Наукове дослідження, яке безпосередньо стосується морально-правової відповідальності педагога репрезентується монографією, яку підготував Г. Васянович. У названій праці автор акцентує увагу не лише на питаннях методології виховання, а й висвітлює окреслену проблему у філософсько-педагогічному контексті та розкриває сутність і зміст взаємозв'язку моральної і правової відповідальності у педагогічній діяльності [4]. Зазначимо, що сьогодні проблема відповідальності розглядається в таких основних аспектах: філософсько-соціологічному, психолого-педагогічному, культурологічному та морально-правовому. Наш контекст дослідження є морально-правовим.

Основні результати дослідження. На основі аналізу цілого комплексу джерел, ми дійшли висновку, що “морально-правова відповідальність” – це інтегральне поняття, яке у специфічній формі віддзеркалює рівень свідомості й самосвідомості, міжособистісних відносин і діяльності педагога.

Названий феномен ми розглядаємо у перспективному і ретроспективному сенсі. Під перспективним аспектом морально-правової відповідальності розуміється високе усвідомлення особистістю сучасного і майбутнього розвитку нації і людства, цілеспрямованої, вільної діяльності людини. Педагогом закладу освіти вона здійснюється у творчому оволодінні знаннями, самопізнанні й самореалізації своїх сил і здібностей.

Під ретроспективним аспектом морально-правової відповідальності розуміється відповідальність, яка відображає, зазвичай, соціально-правові дії стосовно особистості за минулу поведінку, вчинки, за порушення нею вимог соціально-етичних, правових, професійних норм. У цьому значенні відповідальність виступає у двох ролях: з одного боку, вона є засобом реагування суспільства, керівництва освіти на негативну поведінку конкретного педагога, а з другого – засобом

попередження можливої негативної поведінки конкретної особистості або інших особистостей у майбутньому.

За умов реформування освіти, нових соціальних викликів, однією із провідних ідей є національне відродження, поєднане з втіленням у життя загальнолюдських цінностей, відповідальність перспективного змісту виходить на передній план. Але складність переходу від авторитаризму до демократизації, гуманізації навчально-виховного процесу, подекуди низький рівень професійної і національної свідомості спонукають до думки, що передчасно принижувати роль ретроспективної морально-правової відповідальності [4, с. 38–39].

Охарактеризуємо більш детально функціонування морально-правової відповідальності педагога у трьох виявах: а) свідомості; б) відносин; в) діяльності.

Функціональність морально-правової відповідальності педагога в аспекті свідомості. Свідомість є фундаментальною категорією не лише філософських, а й психолого-педагогічних наук. Вона є надзвичайно складною, оскільки до цього часу повністю не з'ясовані процеси, пов'язані з виникненням живого із неживого, з генезою технічного на основі фізичного, з переходом від чуттєвого до абстрактного мислення, процесами відображення явищ світу, взаємозв'язком свідомості і мови і т. ін. Натомість людина все глибше проникає в таємниці свідомості, вивчає її ще не розкриті різноманітні властивості і форми. Сказане стосується і морально-правової відповідальності педагога. Саме рівень морально-правової відповідальності виявляє і фіксує ступінь його свідомості і, навпаки, рівень свідомості виявляє реальний ступінь морально-правової відповідальності, отже, цей процес є діалектично взаємопов'язаним.

Свідомість педагога не існує поза його знаннями, почуттєвою сферою, волею. Зазначимо, що знання виявляють себе як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях. Проведене нами опитування серед учителів системи професійно-технічної освіти м. Львова засвідчило, що знання більшості вчителів і майстрів виробничого навчання стосовно сутності морально-правової відповідальності залишаються на емпіричному рівні (67%). Негатив з такої ситуації стає очевидним: значна кількість учителів уникає відповідальності, намагається перекласти її на інших, а іноді і взагалі ставиться до своїх професійних обов'язків безвідповідально (несвідомо). Свідченням такого стану речей є те, що майже 50% випускників педагогічних закладів освіти не бажають працювати в школі. Натомість необхідність реформування всіх ланок системи освіти потребує від кожного педагога високого рівня самосвідомості, на якій базується морально-правова відповідальність.

Втім це стосується не лише “рядових” учителів, а й управлінських кадрів, які керують системою освіти. Практика переконливо засвідчує, що, на жаль, більшість керівників системи освіти і науки незалежної України значною мірою не відповідали своєму призначенню, не виявили морально-правової відповідальності за реальний стан речей в освіті і процес її реформування. Це означає, що вони не піднялися на високий рівень самосвідомості. Сформована самосвідомість особистості завжди орієнтована на аналіз, усвідомлення, цілісну оцінку людиною власних знань і можливостей, реальних здатностей до продуктивної, відповідальної діяльності. За допомогою самосвідомості педагог реалізує ставлення до самого себе, здійснює власну самооцінку, корекцію своїх вчинків і дій, здатний відчувати інших. Сьогодні надто важливим є те, щоб самосвідомість педагога була спрямована на високий рівень морально-правової відповідальності. Це має бути його внутрішньою установкою передусім тому, що він покликаний формувати свідомого громадянина і патріота української держави.

Натомість наукові дослідження свідчать, що часто-густо випадки лжепатріотизму наявні як у педагогів, так і у випускників шкіл, студентів. Більше того, випадки правопорушень, аморальні вчинки (наприклад, боулінг, втеча від призиву на службу та ін.) трапляються через деформованість ціннісних орієнтацій особистості. Якщо правові цінності особистості не мають особливого значення, то і моральним цінностям вона також не надає адекватного значення. Саме у такій ситуації і виявляє себе не перспективна, а ретроспективна морально-правова відповідальність. Тут здатна даватися взнаки бідоміантність (роз'єднаність) свідомості, яка у тій чи іншій формі характерна для більшості суб'єктів освітнього процесу.

Важливим компонентом свідомості педагога є почуттєвий. Цей компонент становить емоційну сферу відповідальності, без нього не може бути адекватної поведінки, позитивних вчинків особистості. Як справедливо писав відомий психолог Л. Виготський, “Жодна форма поведінки не є настільки міцною, як пов'язана з емоцією. Тому, якщо ви хочете викликати у людини потрібні вам форми поведінки, завжди потурбуйтеся про те, щоб ці реакції залишили емоційний відбиток в учня. Жодна моральна проповідь так не виховує, як живе почуття, у цьому сенсі апарат емоцій є ніби спеціально пристосованим і тонким знаряддям, через яке найлегше впливати на поведінку” [6, с. 113].

Як засвідчує практика, у більшості педагогів морально-правові почуття є глибоко усвідомленими. Вони є виявом не лише суто професійних, а й особистісних якостей особистості: його педагогічного такту, етики, естетики почуттів і т. ін. Втім все ще трапляються випадки, коли навіть у педагогічному середовищі відбувається розрив між раціональним і почуттєвим. Це уможлиблюється тоді, коли морально-правові почуття виходять з-під контролю розуму і волі. За цих умов виникають конфлікти, реальні перепони у спілкуванні, що неодмінно помічають учні. Наприклад, надмірно розвинені почуття погорди, пиhi, кар'єризму не дозволяють педагогові усвідомлювати власні недоліки і, зазвичай, поєднуються з підлабузництвом, нещирістю, дволикістю. Вони орієнтують не на справжню, а на удавану перспективну морально-правову відповідальність, згубність якої полягає в тому, що її інколи важко розпізнати і відповідно протидіяти.

Функціональність морально-правової відповідальності в аспекті відносин. Відносини у будь-якій сфері, особливо в освітній, характеризуються динамізмом, суперечливим розвитком і значною мірою, невизначеністю. Саме на цьому акцентує академік І. Бех. Вчений пише: "Корінна відмінність сучасної освітньої ситуації, яка задає стратегію професійної поведінки, полягає в тому, що теперішній час вимагає іншого визначення норм щодо тієї чи іншої сфери розвитку людини (раніше такі норми були статичними, виробленими у тривалому практичному досвіді). Нині всі нормативні очікування орієнтовані на вищий рівень розвитку, який досить пластичний у своїх якісних станах і такий, що відповідає прагненням потенційно можливої самореалізації людини (індивіда, групи, суспільства). Отже, особистість має в процесі освіти піднятися до більш високих форм вільних і відповідальних відносин зі світом та іншими людьми" [3, с. 49].

Морально-правова відповідальність педагога безпосередньо інтегрована у моральні і правові відносини на рівні субординаційних (вертикальних) і координаційних (горизонтальних) зв'язків. У педагогічному середовищі субординаційні та координаційні відносини суттєво посилюють специфіку вияву морально-правової відповідальності педагога у напрямі організаційного і дисциплінарного впливу, росту педагогічної майстерності і професійних знань, підвищеними нормативними вимогами, окресленою регламентацією професійної діяльності. Тривалий час відносини у системі освіти переважно носили субординаційний характер. За умов демократизації і гуманізації на перший план виходять координаційні відносини, які позитивно впливають на вияв морально-правової відповідальності педагога. Втім небезпечною тут виявляється тенденція до так званої "кругової поруки" (здеформованої відповідальності), "корпоративної", або ж "ситуативної" відповідальності. Зазвичай це призводить до її нівелювання, деформації відносин на міжособистісному рівні. Особливо негативно позначається на рівні перспективної відповідальності ситуація так званої "оптимізації", коли бездумно об'єднуються кафедри, а то й інститути, які за змістом своєї діяльності є надто різними, а подекуди й несумісними. Та й за кількісним складом, (під кутом нібито "економії", склад деяких кафедр перевищує понад 100 викладачів!...). Надто відчутним сьогодні для працівників сфери освіти є страх перед можливістю бути скороченим і позбавитися засобів існування. А страх ніколи не додавав позитиву щодо вияву морально-правової відповідальності перспективного плану (відбувається "боротьба" за години, яка, з одного боку призводить до рабської покірності перед керівником; з іншого – така ситуація породжує лакуз, улесників, що руйнує свідомість і самих керівників, оскільки вони, зазвичай, хизуються тим, що від них "рядовий" педагог стає реально залежним). Чи треба говорити, що такі ситуації, такі відносини у педагогічних колективах суперечать поняттю цілісності, зазвичай, утворюються групи "за інтересами", які керуються не загальною метою, а лише своїми корисними, вузькими груповими інтересами. Такий стан речей може обернутися для певної частки суб'єктів навчального процесу втратою морально-правової свободи, душевно-духовним пригніченням, дискомфортом, "загубленістю", втратою власного "Я" і навіть депресивним станом, психічними зривами, конфліктами.

Варто звернути увагу і на таку досить поширену сьогодні ситуацію, за якої руйнується перспективна морально-правова відповідальність педагога. Це – підміна відповідальності, коли, наприклад, функції деканату перекладаються на кафедри, а на кафедрах нерідко підстерігає інша форма підміни, коли на одного викладача (зазвичай, відповідального) покладається надто багато, а на іншого (зазвичай, безвідповідального), майже нічого. І це при тому, що для відповідального педагога часто-густо не існує належного ні матеріального, ні морального заохочення, стимулювання. У цьому сенсі ми послідовно дотримуємося такої позиції:

Як масла в лампу не налити,
Вона в п'їтмі світить не буде,
Так гаснуть сили, коли труд
Визнань належних не здобуде.

Функціональність морально-правової відповідальності педагога в аспекті професійної діяльності. Г. Ващенко порівнював педагогічну діяльність з мистецтвом, яка потребує постійної творчості й удосконалення. Педагог має справу з дітьми, живими істотами, що володіють своєрідними психофізіологічними особливостями. “У зв’язку з цим і відповідальність педагога за свою працю незрівнянно більша, ніж відповідальність, наприклад, скульптора чи маляра. Коли скульптор невдалою працею зіпсує шматок мармуру, то шкода від цього буде невелика і то лише матеріальна: зіпсований шматок мармуру легко можна замінити іншим. А коли педагог покалічить душу дитини, то це вже буде не тільки втрата, а й справжній злочин перед дитиною й суспільством, причому такий злочин, що його важко, а іноді й зовсім неможливо виправити” [5, с. 69].

Інтенсивність, спрямованість педагогічної діяльності сприяє мобільному прояву взаємозв’язку моральної і правової відповідальності педагога як у перспективному, так і ретроспективному аспектах. Цьому прояву дається оцінка з різних сторін: адміністрацією, колегами по праці, учнями/студентами, а також на рівні самооцінки. Педагог, як суб’єкт, здатний до самооцінки своєї морально-правової відповідальності, стає активною ланкою у системі моральних і правових зв’язків. На цьому рівні моральна і правова самооцінка є виявом моральної і правової духовної сутності людини. Чим більш розвинені її вимогливість до себе й адекватний самоконтроль, тим вищою є перспективна відповідальність. Значні відхилення від адекватної самооцінки змінюють стиль поведінки педагога, порушують його душевно-духовну рівновагу, отже, позбавляють справжнього щастя, задоволення від обраної праці.

Перспективи подальших студіювань. Подальші наукові пошуки можуть бути продовжені на засадах методології ноології, яка скеровує аналіз педагогічних явищ через призму християнської релігії, отже, поглиблює душевно-духовний аспект. Крім цього, дослідження морально-правової відповідальності педагога є перспективними в ракурсі позитивних і негативних змін, які відбуваються у напрямі реформування і становлення Нової школи, а також системи освіти в цілому. Доцільним також має бути знаходження адекватного взаємозв’язку у системі: “свобода – морально-правова відповідальність педагога і, навпаки: морально-правова відповідальність – свобода”.

Практичне значення досягнутих результатів, вплив на суспільство. Достеменно відомо, що особистість педагога за своїм високим призначенням і роллю не стоїть осторонь суспільних, духовних викликів нації, а своєю працею, поведінкою, вчинками активно впливає на всі процеси, що відбуваються в суспільстві. У цьому аспекті нам імponує слушна думка академіка І. Зязюна, який наголошував: педагог є головною виробничою, рушійною і відтворювальною силою суспільства [7, с. 185]. Тому ми наголошуємо, що для реального продуктивного впливу морально-правової відповідальності на соціальні процеси мають бути створені належні умови життєдіяльності педагога. Особливу роль у цьому процесі має відігравати його реальна свобода вибору і дії. Практичного значення набуває впровадження в навчальний процес програми спецкурсу “Морально-правова відповідальність педагога”, розроблена автором, натомість за різних об’єктивних і суб’єктивних причин вона до цього часу залишається недостатньо реалізованою у педагогічних закладах освіти.

Оригінальність дослідження полягає в тому, що окреслена проблема розглядається, по-перше, в перспективному й ретроспективному вияві; по-друге, у сенсі триєдності (свідомості і самосвідомості; моральних відносин; діяльності). Така акцентуація, на думку автора, дозволяє більш системно розглядати морально-правову відповідальність педагога за сучасних умов розвитку освіти, її реформування.

На підставі викладеного можна зробити такі **висновки**:

1. Проблема морально-правової відповідальності педагога була і залишається однією із найбільш актуальних як для педагогічної теорії, так і практики.
2. Сучасний розвиток системи вітчизняної освіти і науки потребує аналізу питань морально-правової відповідальності педагога у діалектичному взаємозв’язку перспективного й ретроспективного її вияву.
3. Цінним є дослідження проблеми морально-правової відповідальності педагога у триєдиній єдності: свідомості, відносин, діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Басюк Н. А. Виховання почуття відповідальності в молодших школярів. Сходінки до відповідальності: Навчально-методичний посібник / За ред. проф. Левківського М. В. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 192 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: Наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.

3. Бех І. Д. Готовність педагога до інноваційної виховної діяльності. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології* : Зб. наук. праць / За заг. ред. Н. Г. Нічкало. Харків: НТУ “ХПУ”, 2007. с. 41-50.

4. Васянович Г. П. Морально-правова відповідальність педагога: теоретико-методологічний аспект. Монографія / Вибрані твори у 7 т. Т.2. Львів: Норма, 2015. 352 с.

5. Ващенко Григорій. Виховання волі і характеру – підручник для педагогів. Київ: Вид-во “Школяр”, 1999. 385.

6. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва: Педагогика, 1967. 421 с.

7. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.

8. Муздыбаев К. Психология ответственности. Ленинград: Наука, 1983. 239 с.

9. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. Київ: Вид-во “Україна-Віта”, 1996. 130 с.

10. Сичивиця О. М. Моральна відповідальність вченого і соціально-історичний процес. Львів: Друк. УАД, 2000. 274 с.

11. Сметанський М. І. Формування соціальної відповідальності вчителя. Вінниця: Вінницький держ. пед. ін.-т ім. М. Коцюбинського, 1993. 91 с.

Vasyanovych Hryhoriy *The moral and legal responsibility of the teacher – a necessity in our time*

The article analyzes an important pedagogical problem related to the moral responsibility of the teacher. The author substantiates the process of actualization of the mentioned phenomenon in modern pedagogical practice, and proves that the moral and legal responsibility of the teacher is realized in both perspective and retrospective aspects. The perspective aspect is characterized by a high level of personal awareness of the modern and future development of the nation and humanity, purposeful, free human activity. Educator of the educational institution, it is carried out in creative mastery of knowledge, self-perfection, self-realization of the forces and abilities.

The study is based on the three-dimensional interconnection of the following components: consciousness and self-awareness, relationships and activities. The level of consciousness and self-consciousness characterizes the real manifestation of the moral and legal responsibility of the teacher, and, conversely, the high level of moral and legal responsibility attests to the existence of the consciousness and consciousness of the teacher. It is emphasized that moral and legal relations in the pedagogical environment are built on two basic principles: subordination (vertical) and coordination (horizontal). A high level of moral and legal responsibility is the right way to free, creative activity of the teacher's personality.

Keywords: moral and legal responsibility, teacher, moral and legal consciousness, moral and legal relations, moral and legal activity

REFERENCES

1. Basiuk, N.A. (2006). *Vykhovannia pochuttia vidpovidalnosti v molodshykh shkoliariv. Skhodynyky do vidpovidalnosti [Fostering a sense of responsibility in younger students. Steps to responsibility]*. Levkivsky M.V. (Ed.). Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

2. Bekh, I.D. (2006). *Vykhovannia osobystosti: skhodzhennia do dukhovnosti [Education of the Personality: Ascent to Spirituality]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

3. Bekh, I.D. (2007). *Hotovnist pedahoha do innovatsiinoi vykhovnoi diialnosti [The teacher's readiness for innovative educational activity]. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku pedahohichnoi osvity: pedahohichna maisternist, tvorchist, tekhnolohii [Theoretical and methodological foundations of pedagogical education development: pedagogical skills, creativity, technologies]*. N. H. Nychkalo (Ed.). Kharkiv: NTU “KhPU” [in Ukrainian].

4. Vasyanovych, H.P. (2015). *Moralno-pravova vidpovidalnist pedahoha: teoretyko-metodolohichniy aspekt [The moral and legal responsibility of the teacher: theoretical and methodological aspect]*. *Vybrani tvory u 7 t. – Selected Works in 7 Volumes, 2*. Lviv: Norma [in Ukrainian].

5. Vashchenko Hryhorii. (1999). *Vykhovannia voli i kharakteru [Education of will and character]*. Kyiv: Vyd-vo “Shkoliar” [in Ukrainian].

6. Vyhotskiy, L.S. *Pedahohycheskaia psykholohiya [Educational psychology]*. Moskva: Pedahohyka, 1967 [in Russian].

7. Ziazun, I.A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii [Good pedagogy: ideals and realities]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

8. Muzdybaev, K. (1983). *Psykholohiya otvetstvennosti [The psychology of responsibility]*. Lviv: Nauka [in Russian].

9. Savchyn, M.V. (1996). *Psykholohiia vidpovidalnoi povedinky [Psychology of responsible behavior]*. Kyiv: Vyd-vo “Ukraina- Vita” [in Ukrainian].

10. Sychyvytsia, O.M. (2000). *Moralna vidpovidalnist vchenoho i sotsialno-istorychnyi protses* [The moral responsibility of the scientist and the socio-historical process]. Lviv: Druk UAD [in Ukrainian].

11. Smetanskyi, M.I. (1993). *Formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti vchytelia* [Formation of teacher's social responsibility]. Vinnytsia: Vinnytskyi derzh. ped. in.-t im. M.Kotsiubynskoho [in Ukrainian].

УДК 378.013

Світлана Вітвицька

доктор педагогічних наук, професор

ORCID ID: 0000-0002-9541-2635

професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

vitvucka.svitlana@ukr.net

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТА ЖИТТЄВА ПОЗИЦІЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті проаналізовано сутність та взаємозв'язок понять “цінність”, “ціннісні орієнтації”, “життєва позиція”, “студент”, “студентська молодь”; розглянуто різні класифікації цінностей та ціннісних орієнтацій студентської молоді; подано результати дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій, життєвої позиції студентів закладів вищої освіти. На основі аналізу результатів дослідження визначено напрями активізації виховної роботи зі студентами у закладах вищої освіти, зокрема, з патріотичного, громадянського, морального виховання, урізноманітнення діяльнісних і синтетичних форм і методів, створення дискусійних молодіжних клубів, гуртків з проблем патріотичного, громадянського виховання, посилення уваги до викладання суспільних та психолого-педагогічних дисциплін.

Ключові слова: “цінність”, “ціннісні орієнтири”, “життєва позиція”, “студент”, “студентська молодь”.

Витвицкая Светлана. Ценностные ориентации и жизненная позиция современной студенческой молодежи

В статье проанализированы сущность и взаимосвязь понятий “ценность”, “ценностные ориентации”, “жизненная позиция”, “студент”, “студенческая молодежь”; рассмотрены различные классификации ценностей и ценностных ориентаций студенческой молодежи; представлены результаты исследования ценностей и ценностных ориентаций, жизненной позиции студентов высших учебных заведений. На основе анализа результатов исследования определены направления активизации воспитательной работы со студентами в учреждениях высшего образования по патриотическому, гражданскому, нравственному воспитанию, разнообразие деятельности и синтетических форм и методов, создание дискуссионных молодежных клубов, кружков по проблемам патриотического, гражданского воспитания, усиление внимания к преподаванию общественных и психолого-педагогических дисциплин.

Ключевые слова: “ценность”, “ценностные ориентации”, “жизненная позиция”, “студент”, “студенческая молодежь”.

Постановка проблеми. Особливості соціально-економічних, політичних труднощів і протиріч розвитку українського суспільства, деформованість ринкових відносин негативно вплинули на молодь. Падає інтерес до духовних і моральних цінностей, не дає належного виховного ефекту виховна робота у закладах освіти, збільшується число правопорушників, наркоманів, токсикоманів, погіршується здоров'я молоді. Для успішної боротьби з цими явищами необхідна грамотна і послідовна робота щодо корекції відхилень у поведінці дітей і молоді, ресоціалізація особистості, глибокий аналіз чинників, причин і обставин, що зумовлюють ці відхилення, розробка форм і методів запобігання усім асоціальним проявам серед дітей та молоді, адаптації їх до соціумів. Невипадково одним із пріоритетних напрямів реформування освітнього виховного процесу у Державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)”, в Концепції національного виховання студентської молоді, концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейській освітній простір, Національній стратегії розвитку освіти України на період до 1921 року наголошується на реалізації гуманістичної парадигми виховання молоді, забезпечення в